

הקרוב ליד רומני

הקרבות במדבר סיני המתוארים בפרק זה ארעו בשנת 1916. ואולם עוד הדברים אקטואליים גם כיום. עם כל השינויים שחלו במלחמת המדבר עם התפתחות הרכב המשורין וכוחות התעופה עוד מטרידות אותנו גם כיום בעית אספקת המים והתנועה בחולות וכן בעיות רבות אחרות הקשורות בנוף המדבר ואקלימו. הרשימות מובאות מספרו של המחבר «עם התורכים לתעלת סואץ». — המערכת

...היתה תקוה, שאם ינוצל היבול החדש בשלמות, נוכל להשתחרר בעתיד לא רחוק מהמחסור הגדול בקמח ובשעורה. ואולם ההפרעות הקשות בתנועת הרכבות ובשירות ההובלה הוסיפו לאיים עלינו. המנגנון המסועף שהקים ג'מאל פחה בשביל הספקת עצים להסקת הקטרים, טרם פעל בצורה תקינה. ברוב תחנות הרכבת שלט כל הימים מחסור בעצים יבשים. קשה לתאר את התלאות הרבות אשר מצאונו בארץ חסרת-יערות זו עד אשר הצלחנו להשיג את כמות העצים הדרושה לנו, שהיתה קטנה בערך. נאלצים היינו לבנות מסילת חוטי-כבל, וסעיפי-מסילת-ברזל, לאורך כמה וכמה קילומטרים כדי להביא מרחוק או ממקומות גבוהים בהרים את העצים הדרושים למסילת-הברזל.* הספקת העצים דרשה כוחות עבודה מרובים ואמצעי הובלה לא מעטים, והיינו נאלצים לשלם כסף-תועפות לקבלנים אשר עסקו בהספקה זו. לבסוף נאלצנו לאחוז גם באמצעים נואשים, כגון כריתת עצי הזית, אם כי בארצות אלו משמש הזית מקור הזנה חשוב. כמה בארות אשר סיפקו מים לקטרים נתמוטטו או חרבו, והדבר גרם להפרעות נוספות. אפשרות השימוש במסילות-הברזל צומצמה עוד יותר מפני תנועת הרכבות המובילות חמרי בניה בשביל מייסנר-פחה.** אולם עיקר הקושי בא מחמת הדרישה הרבה לקטרים וקרונות בשביל הטרנספורטים המרובים שהיה צורך לשלוח לחג'אז לאחר בגידתו של השריף.

מיניסטריון המלחמה הפרוסי לא קיבל, לצערי, את דעותי השקולות בדבר ציודן של היחידות הגרמניות לפני השלחן לא"י. כך, למשל, לא צוידו המכוניות בחישובי-גלגלים רחבים, שבלעדיהם אין לעבור בשטחי החול. נאלצנו להזמין את החישובים בבתי-המלאכה של מסילת-הברזל בדמשק, שהיו עמוסים עבודה גם בלאו הכי. וכן גם בפרטים אחרים; היחידות הגרמניות צוידו אמנם באהלים גדולים ונאים, היפים לחניות קבע, אולם אהלים קלי טלטול, שהיו דרושים כל-כך בעת הפעולות הצבאיות, לא ניתנו להם. ביקשתי כי הציוד יאָרז באופן שאפשר יהיה להטעינו על גבי גמלים, חבילות חבילות, בנות 75 קילוגרם כל אחת; אולם כאשר הגיע הציוד המיועד לבתי-חולים של-שדה, ארוז בארגזים יפים, מרובי מגירות ומחושקים בחישובי ברזל סביב, נתברר, כי משקלו של כל ארגז ריק הוא קרוב ל-65 ק"ג. נמצא, שהארגזים אינם מתאימים למטרתנו. כל עיקר.

בשיחה עם ג'מאל בשעת ביקור בבאר-שבוע ראה הוא צורך להשיח לפני את דאגות לבו המרובות בשל בגידת השריף חוסיין ממכה, שנתגלתה ב-2 ליוני 1916. גם אני ראיתי מראש כי בגידתו של השריף עלולה להביא לידי תוצאות בלתי נעימות

* כונת המחבר בעיקר לאיזור הלבנון. — המערכת.

** המפקח הגרמני על הארכת קו מסילת-הברזל בתחום סיני.

בשבילנו. אין זה אומר כי הפרזתי בערך הסכנה הצפויה לנו מהכוחות הצבאיים של השריף. הנסיונות אשר היו לנו עם הבידואים מהר סיני ועם נתיני השריף, אשר מהם הורכב גדוד האקנג'י, נתנו לי יסוד לחשוב, כי גם בפיקוד אנגלי וציוד אנגלי לא יהא זה צבא ההולם את אופיה של מלחמה מודרנית. אף-על-פי-כן עלולים היו לרתק אל מדינה מספר ניכר של חיילים תורכים – אשר יעדרו, איפוא, מחזית מלחמתנו אנו, ואנחנו נצטרך לספק לחיילות אלו תחמושת, מזון וציוד מלחמה. על מסילת הברזל החיג'אזית הוטל לשאת את כל התובלה של חיל חיג'אז. מסילה צרה זו, שארכה הגיע ל-1303 ק"מ ושהיה לה נתיב אחד בלבד, עברה אך ורק דרך שטחי מדבר, על פני ודיות מרובים אשר הצריכו בניני גישור רבים וגדולים בערך. על כן היתה המסילה נוחה להפגע במידה בלתי רגילה, ושמירתה העסיקה חיילות מרובים. ובכל זאת אי אפשר היה למנוע בעד גרימת נזקים למסילה, לבניני-הגישור וכן לקרונות ולקטרים, ומתוך כך צומצם כושר פעולתן של הרכבות בזירת המלחמה שלנו, צמצום נוסף ומוחשי ביותר. אשר למידת ההשפעה של בגידת השריף חוסיין על מצב רוחם ונאמנותם של התושבים הערבים בסוריה ובארץ-ישראל, ובראש וראשונה בחורן, היתה עדיין התמונה בלתי ברורה כל עיקר. התפתחות התנאים הפוליטיים בחיג'אז נתנה כמובן אותותיה גם בגדוד האקנג'י שלנו. כל המתנדבים, ללא יוצא מן הכלל, היססו להאריך את חוזהם, ובאמצע יולי חזר הגדוד לחיג'אז. מחילות-הרוכבים נשאר איפוא ברשותי רק גדוד תורכי אחד של רוכבי גמלים (בפיקוחו של המיור הגרמני בישוף), מורכב משלושה אסקדרונים, שתי פלוגות מכוונות-יריה וארבעה תותחי-הרים.

*

ב-4 ביולי 1916 החלו יחידות גיס-המשלוח שלנו להתקדם במצעדים קצרים לאל-עריש – מקום ריכוז הגייס כולו.

הישגיהם של הנהגים הגרמנים היו מפליאים. כשהגיעו הקצינים הראשונים של יחידות המכוניות הגרמניות לחקור את האיזור הנועד לפעולת השיירות של מכוניות-המשא, פסקו: „מן הנמנע הוא“; אולם בתחילת יולי הצליחו אנשינו להעביר את מכוניות-המשא הכבדות גם דרך ארץ זו. כמובן חוץ מבאזורים של דיונות עמוקות. בשרב הקשה אשר שרר כבר אז דרש הדבר התאמצות יתירה. הבארות בשטח המדבר התפוס על ידינו היו במצב טוב, פחות או יותר, אם כי פעם בפעם היתה אחת מהן נסתמת, או שחלו הפרעות בפעולת המשאבות. לצרכי ההתקדמות בשטחי המדבר שבידי האויב הרכיב הקפיטן ד"ר רֶנְגֶה פלוגה לחפירת בארות, ובה שלוש מחלקות בלתי תלויות אחת ברעותה, וכן גם שדרה רזרבית. כל אחת משלוש המחלקות הללו הובילה על גבי גמלים כלים לבנין מספר מסוים של בארות: עצים לבנין תבניות, חלקי משאבות וקשתות-עץ. השדרה הרזרבית הובילה עמה מטען גדול של חמרי-בנין. באל-עריש סידר ד"ר רנגה מחסן, ובו מלאי גדול של חמרים מכל המינים. בעבודתו הארגונית הפוריה נעזר ד"ר רנגה במספר מתנדבים גרמנים מארץ-ישראל, וביחוד בתיאופיל וַגְנֶר. בזמן התקדמותו של הצבא ליותר פלוגה זו את חיל החלוץ. בכל כבדת-מדבר שחיל החלוץ השתלט עליה צריכה היתה הפלוגה לפתוח מיד בארות רבות ככל האפשר. החלֶטְנו להרבות בחפירת בארות „בידואיות“ קטנות, במקום להסתפק במספר בארות גדולות, נבעה לא רק מנימוקים טכניים, כי אם גם מרצוננו להמנע מריכוז

מספר רב של אנשים ובהמות ליד מקורות המים. ומספר הבארות הקטנות, אשר פלוגה זו הכינה עד ראשית ההתקדמות, הגיע לשלוש מאות בקירוב. הפעלת משאבות המוטור והדאגה לשלמותן ולהספקת הדלק נמסרה ליחידה מיוחדת אחרת. בתשובה למכתב פרטי ששיגרתי לאדמירל סושון קבלתי ידיעה משמחת, כי בעת ובעונה אחת עם התקפתנו על התעלה תפריע פעולת הצוללות שלנו את יזמת אניות המלחמה של האויב.

ב־13 ביולי הגעתי בטיסה לאל־עריש. בערב הראשון לבואי זכיתי להשתתף בחגיגה נאה מאד של יחידת הטייסים 300. בככר החגיגה שבלב המדבר הושמעו בזה אחר זה קטעי הומור, מוסיקה ודקלום והוצגו תרגילים אקרובטיים. מפקד יחידת הטייס הקפיטן פון היימסקרק דאג לבידוח דעת אנשיו ולשמירה על מצב רוחם הטוב. אחרי זה עוד בילינו שעתנו בהנאה בשבתנו בפר שהשכילו קציני הטייסים להתקין ברוב טעם והומור בחפירות המחסה שלהם.

הבארות של אל־עריש לא יכלו לספק למשך זמן רב את צרכיהם המרובים של אנשי גיס־המשלוח ובהמותיו. מהן שנסתתמו, ואחרות נדלדלו מימיהן. גאלצתי להעביר חלק מהחיילות מאל־עריש. אגב ביקור בחפיר־אל־עוג'ה גיליתי, שהעבודה בבניית בית החולים, שודאי נהיה זקוקים לו בקרוב, כמעט ששותקה; וזה משום שרוב הפועלים ובעלי המלאכה הועסקו בהקמת עמוד־זכרון גדול לג'מאל. מכיון שלא יכולתי לברר, אם רעיון נשגב זה, להקים על גבול המדבר, ודוקא בימים אלה, את המצבה הזאת, הוא פרי רוחו של מפקד חפיר, או שיוזמי הרעיון הם מוסדות גבוהים יותר, פניתי בטלגרמה אל ג'מאל וביקשתי ממנו לשים קץ לדבר. את תשובתו לא קבלתי. אין זאת כי בעלי בריתנו לא ידעו להעריך את המעשיות המפוכחת וחסרת הדמיון של הגרמנים.

*

ב־16 ביולי 1916 בערב היה חיל החלוץ שלנו – המורכב משלושה בטליונים, שלוש פלוגות מכונות־יריה, שלוש סוללות־תותחים, שלוש פלוגות חפרים ומספר שדרות הובלה, – בפיקודו של הקולונל איברהים ביי – מוכן להתחיל בהתקדמותו אל התעלה. בשעות הצהריים נתכבדנו, לאחר הפסקה ממושכת, בביקור של טייסים אנגלים. הפעם יכולנו לקדמם באש מדויקת של מחלקות התותחים האנטי־מטוסיים אשר נתקבלו בינתיים. אותה שעה שצריכים היינו להתחיל בהתקדמות היו מחסנינו כמעט ריקים. מפקדת הארמיה לא הצליחה לקיים הבטחתה לאגור במדבר מזון לחודש אחד. כמות התחמושת, שהיתה דרושה לפי חישובי לפעולה המוטלת עלינו, לא סופקה אלא בקירוב; כמו כן לא יכלה מפקדת הארמיה לתת לנו את מספר הגמלים הנדרש. חלק גדול מהבהמות שנמסר לנו היו חלשות, חולות או בלתי ראויות לשימוש מסיבות אחרות. על כן: במקום לבצע את תכניתנו בחדשי האביב, כפי שהיה בדעתנו לכתחילה, גאלצנו להתחיל בהתקדמות בעונת השנה הבלתי נוחה ביותר. בינתיים הספיקו האנגלים לבצר את עמדותיהם הקדמיות מעבר מזה של התעלה. גאלצתי להודיע לג'מאל פחה, כי בתנאים אלו אין לאל ידינו להגשים את תכניתנו הקודמת – לחסום לזמן־מה את התעלה ע"י אש תותחינו. הוא הבין למצבנו והסכים שמטרת התקדמותנו תהיה מעתה רק זאת: להוכיח לאנגלים שעוד יש בכוחנו לאיים על התעלה, כדי שיאלצו לרתק אליה כוחות הגנה חזקים. גיס־המשלוח הכיל 16.000 איש, 5.000 גמלים ו־1.750 סוסים, בערך. הפלוגות

הגרמניות של מטילי-מוקשים (מעין מרגמות-רגלים) ויחידת הטלפון הגרמנית לא הגיעו למועד, ולפיכך לא יכלו להשתתף בפעולתנו. ביחוד הצטערנו על העדרה של יחידת הטלפון, כיון שציודה ואנשיה של פלוגת הטלפון התורכית היחידה שהיתה אתנו לא סיפקו את צרכינו. נתברר, כי אין אפשרות להעביר דרך החולות את המרגמות הכבדות בנות 21 ה-ס"מ. החלטתי להשאירן, לשם הגנה בפני דסנטים אפשריים של האויב באל-עריש. מיד אחרי צאת גיס-המשלוח הגיע לשם גדוד הרגלים ה-81 של הדייוויזיה ה-27 וקיבל על עצמו את הבטחת קויה-עורף שלנו. אמצעי זהירות אלה לא היו מיותרים, באשר בדעת האנגלים היה להעלות בקרבת אל-עריש דסנט של שלושת אלפים חייל. הם חששו, שמא נקים כאן עמדה מבוצרת, אשר ממנה נפריע אותם בבנית מסילת הברזל וצינור המים שלהם. לפיכך התכוננו להתקיפנו ב-13 באוגוסט בכל הכוחות שעמדו לרשותם, ובו בזמן להעלות בערפנו את שלושת אלפי החיילים הנ"ל.

בהתחשב עם האפשרויות המוגבלות של הספקת המים נעשתה התקדמותנו דרגים-דרגים, ובשלוש שדרות מקבילות. השדרה הצפונית התקדמה לאורך החוף, הדרומית צעדה דרך בַּיֹוד-אל-מַגְ'יבְּרָה, ובאגף הקיצוני השמאלי התקדם גדוד רוכבי-הגמלים של בישוף דרך הרי מַגְ'אֶרָה, ומטרתו – להפגין נגד אסמעיליה. ב-19 ביולי לאחר קרב קצר עם חיילות קדמיים של האויב השתלט חיל החלוץ שלנו על הקו אוגרטינה-חוד-אל-מפיה-מַגְ'יבְּרָה. הוטל עליו להבטיח לאורך הקו הזה את התקדמות עיקר צבאנו. יום-יום נערכו תגרות קטנות בין משמרותינו לבין משמרות האנגלים. הארטילריה האנגלית ירתה על העמדות, בהן התחפרו יחידות האבטחה שלנו.

לקול רעם התותחים האנגלים הבאנו לקבורה קצין גרמני צעיר ומוכשר, הלויטננט אנדרס מהארטילריה הכבדה. על אף הפקודות והאזהרות שמה האומלל מים בלתי רתוחים מבאר בידואית, וכעבור שעות מעטות מת במחלת החולירע. בהתאם לתכנית, בדיוק, הגיע ב-21 ביולי עיקר חיל הרגלים לקו ביר-אל-עבד-בַּיֹוד ופרש לארכו. לעומת זאת נתקלה העברת הארטילריה הכבדה בקשיים עצומים. צידנו את הסוללות בלוחות כבדים אשר הובלו על גבי גמלים, והיינו מניחים אותם לפני הגלגלים, בשעת עליות קשות בחולות עמוקים. לעתים דרושות היו שעות מרובות כדי להתגבר על עליה תלולה של דיונה אחת. לכל תותח ותותח היו רתומים שנים-עשר שורים, ואילו במקומות קשים למעבר היו מוסיפים עליהם עד עשרים. אולם כוחות אנוש, בעיקר, – חיילי הארטילריה ופלוגות חיל-הרגלים שחשו לעזרתם – הם שהצליחו להתגבר על המקומות הקשים ביותר. עבודת הקצינים והחיילים בזמן הסעת התותחים, בלילות המחניקים ובשרב האיום של ימי הקיץ, תוך מחסור במים, היתה למעלה מכל תהילה. ב-21 ביולי קיבלנו סוף סוף את החישוקים הרחבים אשר הוזמנו על ידינו בדמשק. על ידי כך הוקל המצב במידה ניכרת. אולם בעיקר אורו עינינו כאשר המציא הלויטננט הידן המצאה חשובה להקלת המעבר: לחרוש בחול, ע"י מחרשה כפולה, שני תלמים מקבילים, ברוחב של חצי מטר כל אחד, ושיעור הריוח ביניהם כריוח המבדיל בין גלגל אחד של כלי-הרכב לבין-זוגו. את התלמים האלה ריפדנו בשיחי מדבר וכיסינום בשכבת חול דקה. כלי-התותחים כבשו בחישוקיהם הרחבים את התלמים המרופדים האלה ועשום לדרך נוחה, מסוגלת לשאתם. מסילה כזאת סלל הלויטננט הידן לאורך קילומטרים רבים, ובדרך זו התקדמה הארטילריה, לאט לאט, אך ללא קשיים מיוחדים.

גם על הולכי רגל הקלה דרך זו במידה רבה. אין להעריך כלל מה גדולה היתה זכותו של הידן בהמצאתו זו. היא היא שעמדה לנו, לאחר הקרב ע"י רומני, להציל את הארטיילריה הכבדה שלנו מידי חיל הפרשים הרב של האויב.

האנגלים ציידו את התותחים שלהם בחגורות גלגלים כדוגמת חגורת הגלגלים של המרגמה בת 21 הס"מ שלנו, וכנראה הצליחו בנסיונם זה. במקומות קשים יותר פרשו על פני הדרך שטיחי תיל קלוע, אך אלה נפגעים, כנראה, ומתקלקלים בנקל. באיחור של ארבעה ימים הגיעה הארטיילריה הכבדה שלנו לביר-אל-עבד. אחרי זה התקדם הקו הקדמי שלנו בשלושה מצעדי-לילה לקראת עמדת האויב. ב-3 באוגוסט בבוקר עמדנו בקו אל-רֶבָה-קטיעה-ביר-אל-ממלוק-ביר-אל-הומיזה-ביר-אבו-טילה, כשבין האגף הימני שלנו ובין העמדה האנגלית מבדיל רק מרחק של 8 קילומטרים בלבד.

העמדה האנגלית השתרעה לאורך הדיונות מכתיב-גנית (גבעת חול, 73 מטר גבה, החולשת על הסביבה) בכיוון צפוני עד הים בקרבת מוהמדיה. האנגלים הקימו 18 נקודות-משען קטנות שיכלו לתמוך אחת ברעותה ע"י אש אגפית. נקודות אלו וגם הרוחים ביניהן היו מוגנות ע"י מחסומי תיל. מתחילה היתה העמדה האנגלית נתונה בידי הדיביזיה ה-52, הסקוטית. אולם לאחר שב-21 ביולי הבחינו האנגלים בהתקדמותנו הוסיפו תגבורת: שני בטליונים של הדיביזיה ה-42, בריגדה אחת מהדיביזיה הולשית ה-53 ושתי פלוגות מכונות-יריה. נוסף על אלה עמדה עוד הדיביזיה הרכובה האוסטרלית והניו-זילנדית (אנוקים) לפקודת הגנרל לורנס, אשר הופקד על ההגנה (אם כי מרכז הפיקוד שלו היה כנראה בקנטרה). בסך הכל עמדו לרשותו 14 אלף רובים ו-36 תותחים. הצבא הבריטי קיבל את אספקתו באמצעות מסילת ברזל צרה, אשר נמתחה מפורט סעיד לאורך חוף הים עד מוהמדיה, ובאמצעות מסילת הברזל הנורמלית, קנטרה-קטיעה, שעמדה אז בבנינה, ובזמן התקפתנו הגיעה עד רומני. הצבא האנגלי החונה ברומני קיבל, בעזרת צינורות, מים מזוקקים מהנילוס. ברבות הימים נמצא, כי הצינורות אשר הונחו בראשונה ושקטנם היה 15.24 ס"מ לא הספיקו די הצורך, והם הוחלפו באחרים בני 30,28 ס"מ. נקודות המשען האנגליות נראו למרחוק ושימשו מטרה נוחה וברורה לארטיילריה שלנו. אולם נאלצנו להביא בחשבון את שכבת החול העמוקה המחלישה בהרבה את כוח פגיעתם של פגזינו. ידיעות מהימנות על עצמת האויב לא היו בידינו. על פי הצילומים היפים של טייסינו למדנו לדעת את מקום המחנות האנגלים ומידותיהם, אולם הם לא לימדונו דבר על עצמת החיילות.

מעולם לא עמדתי בחיי לפני החלטה קשה ואחראית כל-כך כבאותם הימים. לו היתה אספקתנו בתחמושת ובמזון מובטחת, כי אז הייתי מתגבר בודאי על ההיסוסים הרבים ומחליט להסתדר בעמדה מתאימה, ולהמתין עד אשר יתקפוננו האנגלים. ואמנם ממסילת הברזל בחפיר על-עוג'ה עד לחזית פעל שירות האספקה, בהנהלתו השופעת מרץ של המיור פישר, ללא פגם. אולם לחפיר לא הגיעה התחמושת הדרושה, אף לא כמות מספיקה של מזון, על אף כל ההבטחות של מפקדת הארמיה. ב-29 ביולי ראיתי עצמי נאלץ להפחית את מנת הלחם, הדלה מאוד גם בלאו הכי, ולהעמידה על מחציתה.

ההתקפה על החזית החזקה של האויב לא היו לה סיכויים רבים להצלחה. לפיכך החלטתי להעסיק ע"י הארטיילריה הכבדה וחיל רגלים מועט את החלק

הדרומי של עמדתו המבוצרת, ואת כל יתר כוחותי אמרתי לרכו נגד קצה האגף הדרומי של האויב ונגד ערפו. להבטחת אגפי השמאלי מפני כל הפתעות מכיוון דווייךר העמדתי את הרזרבה שלנו בדירוג, שמאלה. באגף הימני הוטל על רפד להתקדם עם גדוד הרגלים ה-31, בתמיכת שתי הסוללות הכבדות שעמדו לרשותי, מביר-אבו-חמרה בכיוון לרומני. במרכז הוטל על גדוד הרגלים ה-32 בלויית שתי סוללות-הרים לצעוד מקטיעה דרך חוד-אל-אנה ולתקוף מצד דרום את גבעת החול הגבוהה אשר ממערב לכתיב-גנית, שנקראה בפי האנגלים בשם „רכס ולינגטון“. הלויטננט-קולונל כמאל-ביי צריך היה להתקדם בראש הגדוד ה-36, שהוגבר על ידי שתי פלוגות מכוונות יריה ושתי סוללות הרים, מביר-אל-הומיזה דרך ביר-נג'ד, ממערב לחוד-אל-אנה, – בכיוון לביר-אבו-דיוק. כמאל בא מהמטה הכללי ועשה רושם של קצין אינטליגנטי, פעיל ובעל יזמה. על כן העברתי את הגדוד שלו לאגף השמאלי הקיצוני והטלתי עליו את התפקיד הקשה ביותר. את הרזרבה שלי – הבטליון הרביעי של כל אחד משלושת הגדודים של חיל-הרגלים – ערכתי בקרבת ביר-אבו-רמל. שלחתי משמרות אחרים של רוכבי גמלים קדימה, דרך דווייךר והטלתי עליהם לפוצץ את מסילת-הברזל האנגלית ולהפסיק את חוטי הטלגרף לקנטרה. את גדוד רוכבי הגמלים של בישוף הרחקתי יותר מדי, במקום לקרבו אלי כדי שהאגף השמאלי שלי יוכל להגן עליו, והדבר התנקם בי.

ב-3 באוגוסט בערב, עם רדת החשכה, התחלנו בהתקדמות, אשר התנהלה בהתאם לתכנית וללא התנגשות. בין 12 ו-1 בלילה נתקלה בכל זאת השדרה האמצעית והשמאלית בחיל פרשים אוסטרי אשר תפס את העמדה כתיב-גנית – חוד-אל-אנה. בחשכת הלילה המחניק עברו כמה שעות עד שהתגברנו על התנגדות האויב ואילצנו את משמרותיו לפנות את עמדותיהם. בשעה חמש ורבע בבוקר הפציצו טייסינו את מחנות האויב ואת עמדותיו – ומקץ חצי שעה פתחה באש גם הארטילריה הכבדה שלנו. תוך קרבות בלתי פוסקים עם חיל הפרשים האוסטרי והניו-זלנדי, אשר חידש פעם בפעם, בפיקוד טוב, את התנגדותו, כבש חיל-הרגלים של השדרה המרכזית שלנו שטח אחרי שטח. בשעה 10 לפני הצהרים השתלט חיל-הרגלים שלנו על „רכס ולינגטון“ והתיצב, איפוא, באגפה של עמדת האויב המבוצרת. עמדה זאת הייתה מול פרשי האויב, – כ-400-500 מטר מקו ביר-אטמלה – ביר-אל-עראיס, – אשר שם נערכו להתנגדות מחודשת. באגף הימני לא הצליח רפד, לצערי, לקרב במשך הלילה במידה מספיקה את הגדוד ה-31 אל עמדות האויב, כאשר צויתיו. עם כל עזרת הארטילריה הכבדה שהצטיינה בקליעתה לא עלה בידי הגדוד להתקדם אלא לאט לאט. באגף השמאלי התקרב בשעה זו הגדוד ה-39 למדרון הדרומי של ההר „רויסטון“, ואני פקדתי עליו לתקוף את האויב משמאל לגדוד ה-32, בכיוון לביר-אבו-דיוק.

משהודיעו המשמרות שנשלחו לדווייךר, כי לא נתקלו בכוחות האויב, העתקתי את הרזרבה אל חוד-אל-אנה. צפונית לנוה-מדבר זה, על גבעת חול גבוהה המשקיפה על הסביבה, נקבעה עמדת הפיקוד של מפקדתנו הכללית.

יום ה-4 באוגוסט 1916 היה יום חם ומחניק ביותר. השמש להטה על פני החול החם, וכל נייע אויר לא בא להשיב את הנפש. כבר בשעות הבוקר הורגשה לאות חזקה בצבא הצמא והיגע ממהלך-הלילה. קרוב לצהרים עבר הגדוד ה-39 את „רויסטון“. הוא נתקל בהתנגדות של כוחות אויב חזקים אשר התבצרו בקו ביר-אל-עראיס-ביר-אבו-דיוק. רוחב החזית של האויב הטעה את מפקד הגדוד והוא

ריכוז את כל כוחותיו בקו הקדמי. כך הביא את אנשיו לידי עיפות יתירה, וכן נמנעה ממנו האפשרות של עריכת כוחות לעומק, שהיתה הכרחית לו כדי שיוכל להתקדם התקדמות נוספת בהתקפתו. ההתקפה הנגדית, שפתחו בה האנגלים בשעה 14 נגד הגדוד ה-32, נכשלה במהרה. החל מהצהרים נרגע הקרב לאורך כל החזית. בעריכת ההתקפה שלי לא הערכתי במידה מספקת את ההתאמצות הפיסית העצומה הכרוכה בהתקדמות על פני חול המדבר תחת להט השרב של צהרי יום קיץ.

בשעה 16 הודיע מפקד הגדוד ה-39 כי סכנה מרחפת על אגפו השמאלי, וכי גדודו נתון לאש תותחי אניות האויב, אשר אמנם לא גרמה עדיין לאבידות בנפש אולם השפיעה השפעה פסיכולוגית על אנשינו. שלחתי לעזרתו בטליון אחד ומחלקה של מכוונות-היריה מבין הרזרבה שלי. אולם בטרם הספיקה תגבורת זו להגיע בשרב הקשה ובדרך החול העמוק לאגף הנתון בסכנה, כבר התחוללה שם השואה. אסקדרונים בריטיים אחדים עקפו ברכיבה את האגף השמאלי של הגדוד ותקפו אותו בשעה 18 מהעורף. 500 איש, ובתוכם מפקד הגדוד וסוללות-הרים, נפלו בידי האויב. מכוונות-היריה פעלו עד תום הכדור האחרון, ואנשיהן הצליחו להמלט משביה לאחר שהוציאו את מכוונותיהם מכלל שימוש.

הרזרבה שלי הוצאה כבר, פרט לבטליון אחד. הטייסים הודיעו, כי חיל-רגלים של האויב וכמה גדודי פרשים מתקרבים לשדה-הקרב מכיוון של דוויידר. מתחילה היה בדעת המפקד האנגלי להביא את הכוחות האלה דרך ביר-אנוס נגד אגפנו וערפנו. אולם משנודע לו, כי אנו עומדים כבר באגף עמדת רומני ובעורפה, הסתלק מכוונתו זו והפנה את הרזרבה שלו בכיוון לרומני. מלבד זה הודיעו טייסינו, כי גם לפלוסיום הובא ברכבת חיל-רגלים אנגלי. בתנאים אלה לא היתה לי כל ברירה אחרת אלא לצוות על הפסקת הקרב. פקדתי על חיילותינו לסגת עם רדת החשכה לעמדותיהם הקודמות בקו אל-רבה-קטיעה-ביר-אל-הומיזה. בעוד שהאגף הימני הוציא לפועל את הפקודה על הפסקת הקרב, ללא קשיים, לא הגיעה לצערנו הפקודה על הפסקת הקרב אל כל היחידות של השדרה המרכזית. חלקים של גדוד הרגלים ה-32 ופלוגת מכוונות-היריה 605 נשארו בלילה בעמדותיהם, ועם עלות השחר גלקחו בשבי לאחר קרב קצר. קרוב ל-850 חיילים עם קציניהם נפלו באופן כזה בידי האנגלים.

לא היתה לי כל אפשרות לברר, באשמת מי לא נמסרה פקודת הנסיגה. מכל מקום נראה, כי גם החיילות היגיעים אשר על „רכס ולינגטון“ לא עשו במשך הלילה כל נסיון להתקשר עם מפקדות גבוהות יותר או עם היחידות הסמוכות להם. לו היה אימון טוב יותר לחבר המפקדים הנמוך והבינוני אפשר היה להמנע מאבדות כבדות אלה.

ב-5 באוגוסט בשעה 6 בבוקר התרכזו כבר החיילות מאחורנו בקו אל-רבה – ביר-אל-הומיזה ותפסו את העמדות אשר הוכנו בעוד מועד, בזמן ההתקדמות. אני עברתי עם המטה שלי לנוה המדבר האחרון, כדי לארגן מחדש את הגדוד ה-39 שמפקדו אבד לו. בהזדמנות זו נודע, כי זה 36 שעות שהגדוד לא קיבל מזון. כך נתבהרה סיבת כשלוננו של גדוד זה, אשר בדרך כלל הצטיין באומץ רוחו וחריצותו. מפקדי גדודים אחרים – אנשים מנוסים בשירות בתוך יחידות-הצבא גופא, שנהירה להם הפסיכולוגיה של החיילים – הובילו את מנות „הברזל“ של המזון על גבי גמלים והיו מחלקים אותן בין החיילים רק בשעת הצורך, ואילו כמאל-ביי, ששירותו עבר עליו עד עכשו במטה הכללי ושהיה זר להוי החיילי, נהג לפי הכתוב בתקנון

וחלק את המזון עוד לפני ההתקדמות; וכך קרה הדבר, שביום הקרב עצמו, בזמן שהחיילים צריכים היו להתקיים על מנות „הברזל“, לא נשאר מהן ולא כלום. לו היו מודיעים לי בעוד מועד כי הגדוד נשאר בלי מנות „הברזל“, יכול הייתי לעזור לו; אולם לצערי עלי לציין, כי גם הפעם לא פנו האנשים האחראים לבקש עזרה מאת המפקדה, מתוך אמון בה, בשעה שידם הם קצרה מהושיע.

רק אפיסת הכוחות בשל חוסר מזון ופגיעת כמה יריות „שוטות“ של הארטילריה הכבדה שלנו עצמנו, הביאה, כנראה, לידי כך, ששרידי הגדוד ה-39, קרוב ל-500 איש, המרוכזים ליד הומיזה, התמסרו ללא התנגדות רצינית לידי אסקדרונים אנגליים אחדים אשר התקיפו אותם בשעות שלפני הצהרים. פלוגת מכונות-היריה „606“, אשר צורפה לגדוד, נאלצה אמנם להפקיר את מכונות היריה שלה בידי האויב אולם הצליחה להמלט ללא כל אבידות ולא נפלה בשבי.

בחמשה לאוגוסט אחרי הצהרים התקיפו 5 בריגדות בריטיות בחזית רחבה את האגף הימני שלנו בקרבת אל-רבה ואת מרכזנו ליד קטיעה. אין זאת כי הצלחת האנגלים בבוקר ליד הומיזה הטעתה אותם בהערכת כוח ההתנגדות של חיילותינו. עמדו לנו הקשיים הטופוגרפיים, וביחוד האש החזקה של עמדותינו, בה השתתפו בהצלחה גם שתי מחלקות תותחים אנטי-איריים, וההתקפה נהדפה מתוך אבידות קשות לאויב. באגף הצפון הקיצוני נכנס לקרב גם חיל-הרגלים של האויב. רָפָד הדף אותם בהתקפה נגדית של חלקי הגדוד ה-31.

אולם מפני המצב הקשה שבו היה נתון האגף הדרומי שלנו ומפני סכנת העקיפה שהיתה צפויה לו, נאלצים היינו, על אף ההצלחה האמורה, לסגת במשך הלילה אל הקו אוגרטינה – חוד-אל-מסיה. לשם הבטחת האגף השמאלי שלחתי את המיור פולמן בראש בטליון אחד, פלוגת מכונות-יריה וסוללת-הרים לחוד-אל-בהרה. היום ה-6 לאוגוסט עבר בדרך כלל בשקט ואיפשר לצבא ברובו לבוא אל המנוחה שהיתה דרושה לו מאוד. אמנם הגנרל לורנס קבע שביום זה תתקופנה אותנו שלוש בריגדות רכובות, ולתמיכתן תתקדמנה שתי דיביזיות רגלים עד קו קטיעה. אולם מפני אי-סדרים שונים, ובודאי גם בגלל עיפותו של הצבא הבריטי לא יצאו הוראות אלה לפועל. יום ה-6 באוגוסט היה חם ומחניק ביותר, עד כי בבריגדה אנגלית אחת, שעברה באותו יום רק קילומטרים מעטים, חלו כ-800 איש. רק באגף השמאלי הקיצוני שלנו הוכרח המיור פולמן לעמוד לפנות ערב בקרב רציני עם שדרה אנגלית בת ששה אסקדרונים ושלוש פלוגות רוכבי גמלים, אשר יצאה מאסמעיליה, בפיקודו של לוטננט-קולונל סמית, לתקוף את אגפנו השמאלי.

ביום המחרת נכנסה הארטילריה של אגפנו הימני והמרכזי בדו-קרב, לעתים נמרץ, עם תותחי האויב, ושוב הצטינו הסוללות האוסטרו-הונגריות בקליעתן המשובחת. באגף השמאלי היה לעתים מצבו של המיור פולמן בכל רע. השדרה של סמית, קלת התנועה, עקפה אותו מערפו. לאחר הצהרים נאלץ פולמן להלחם כשחזיתו פונה מזרחה. ציויתיו לסגת עם רדת החשכה לעבר חוד-עמויה אל-חילם. כדי להקביל את פניו ולתמוך בו שלחתי לשם לקראתו את המיור מייר בראש בטליון אחד. את חלקו העיקרי של גיס-המשלוח העברתי במשך הלילה לאחור אל הקו ביר-אל-עבד-חוד-עמויה-אל-חילם. ב-9 באוגוסט בבוקר הותקפנו שוב ליד ביר-אל-עבד על ידי חמש בריגדות רכובות. הקרב, אשר נמשך 13 שעות והיה רב אבידות משני הצדדים, נסתיים בנסיגת האנגלים. את הצלחת היום צריכים היינו לזקוף לזכותו של רָפָד, אשר ערך בחיל-הרגלים שלו כמה התקפות-נגדיות נמרצות.

וכן לזכות הארטיילריה שלנו וקליעתה המצוינת.
במוצאי יום הקרב נשארו לסוללת 15 הס"מ רק עוד 75 פגז, לסוללת 10 הס"מ - 95, לסוללות האוסטרו-הונגריות - 11 לאחת ו-22 לשניה, ולסוללות ההרים התורכיות כולן יחד - קצת למעלה מ-200 פגז. את החוסר בתחמושתן של מחלקות התותחים האנטי-אוויריים ושל הסוללות האוסטריות יכולנו למלא מתוך שדרות האספקה, ואילו בשביל הסוללות האחרות לא קיבלנו כל תחמושת, על אף כל ההבטחות של מפקדת הארמיה. אין זאת כי ג'מאל לא קיבל מאנשיו ידיעות על כך; לולא זאת ודאי שלא היה מטלגרף לי הבעת אי-רצון על נסיגתי לביר-אל-עבד.

•

לא רק אנחנו בלבד הגענו לאפיסת כוחות. לאשרנו נחלשו גם האנגלים. הם נוכחו לדעת, כי עדיין שליט אני בחילותי, וכי לא יעלה בידם לנתק את דרך נסיגתנו, או לקחת מאתנו את הארטיילריה הכבדה שלנו. אחד הגנרלים הבריטיים העיר, שרדיפתם לא הצליחה משום שהתורכים ידעו לצעוד ברגל במהירות חיל הפרשים שלו. לאמיתו של דבר לא הצליחו הפרשים האנגלים לנצל את יתרון מהירות התנועה שלהם, משום שהיו נאלצים לבזבז זמן רב בשביל להשקות את הבהמות המרובות. גם למחרת היום התחילו באגף השמאלי הקיצוני שלנו קרבות קטנים עם השדרה של סמית, שפעלה בסביבה ההיא והצטיינה ביזמה רבה ובפיקוד טוב. ב-14 באוגוסט הגיעו החלקים האחרונים של גיס-המשלוח לאל-עריש, כדי ליהנות שם ממנוחה ממושכת, שהיו ראויים לה וזקוקים לה מאד. את הסוללות האוסטרו-הונגריות וגדוד אחד של חיל-רגלים השארתי כמאסף בביר-מזאר. האבדות שלנו היו כבדות מאוד, ביחוד בסוג „נעדריים“, ועלו קרוב ל-4000 איש. מלבד הגדוד ה-39 המורעב למחצה נלחמו כל חיילינו יפה. הליכתם היתה למעלה מכל תהילה. עד הרגע האחרון לא נפגמה המשמעת, מבלי שים לב לתלאות הקשות, לשרב ולצמא, למצעדי הלילה ופעולות הקרב. פניהם השזופים והיגעיים של החיילים הגרמנים והאוסטרו-הונגריים העידו על מאמצים יוצאים מגדר הרגיל ועל המחסור הקשה אשר סבלו החיילים האמיצים האלה, מחמת האקלים הזר ותופעות הלואי שלו, במלאותם בנאמנות ובמשמעת את חובתם הקשה. מובן מאליו, כי מצב רוחנו היה עגום ומדוכדך. מרה היתה ההרגשה, שהעבודה העצומה שהשקענו בהכנות להתקפה ואומץ-רוחם של החיילים אשר לא מנעו מעצמם כל קרבן בזמן המסע לא זכו להצלחת יתר. אולם לאחר שהתגברנו על עייפות הגוף ידענו להבליג גם על הרושם המדכדך של כשלוננו, מתוך הכרה כי עשינו את כל אשר בכוח אנוש לעשות, וכי רק יתרון הכוחות של האויב הוא שהכריע. פעולה טובה נעשתה ע"י פלוגת הטייסים ה-300: במשך כל הזמן המציאו לי ידיעות תכופות על האויב, וכן עמדו ב-21 קרבות-אוויר שבהם הופלו 3 ממטוסי האויב, זרקו 263 פצצות על ריכוזיו וירו בו 5500 כדורים ממכונות-היריה שלהם.